

УДК 332.005: 37

Зелінська Г.О, д.е.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

В статті обґрунтовується необхідність застосування до дослідження регіонального освітнього менеджменту (РОМ) комплексного підходу. Трансформаційні зміни в освітніх системах України супроводжуються необхідністю використання нової моделі управління. Системний та компонентний підходи до розгляду РОМ дають можливість вивчати його структурно-компонентну будову. Використання ж геопросторового підходу зумовлює його вивчення територіальної організації. Необхідність застосування в управлінській практиці інноваційного підходу до вивчення освітніх систем вимагає від менеджменту побудови моделі, яка б враховувала територіальні особливості і ресурси освіти, що в свою чергу потребує вивчення системної його будови.

Ключові слова: підхід, освітня система, будова, управління.

Zelinska H.

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE STUDY OF REGIONAL EDUCATIONAL MANAGEMENT

In the article the necessity of application to the study of regional educational management (REM) integrated approach. Transformational changes in the educational systems of Ukraine accompanied by the need to use a new model of governance. System and component approach to the REM enable to study its structural component structure. The use of geospatial approach leads his study of territorial organization. The need for innovation in management practice approach in the education systems management requires building a model that takes into account the territorial characteristics and resources of education, which in turn requires a systematic study of its structure.

Keywords: approach, the educational system, structure, management

Зелинская Г.А.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ДО ИССЛЕДОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТА

В статье обосновывается необходимость применения к исследованию регионального образовательного менеджмента (РОМ) комплексного подхода. Трансформационные изменения в образовательных системах Украины сопровождаются необходимостью использования новой модели управления. Системный и компонентный подходы к рассмотрению РОМ дают возможность изучать его структурно-компонентное строение. Использование же геопространственного подхода обуславливает его изучение территориальной организации. Необходимость применения в управленческой практике инновационного подхода к изучению образовательных систем требует от менеджмента построения модели, которая бы учитывала территориальные особенности и ресурсы образования, что в свою очередь требует изучения системного его строения.

Ключевые слова: подход, образовательная система, строение, управление.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Однією з причин кризи освітньої системи в період трансформаційних змін стала невідповідність нових форм, завдань і змісту моделі управління, яка формувалася впродовж тривалого часу. Неадекватність традиційних підходів щодо управління регіональними освітніми системами в умовах формування ринкового освітнього середовища стає все більш очевидною. Характерною рисою формування системи інноваційного регіонального освітнього менеджменту (РОМ) стає застосування в управлінській діяльності низки підходів зокрема ринково

орієнтованого, геопросторового, компетентнісного, інституційного тощо. Системний підхід в дослідженні РОМ, як один з провідних, може бути дієвим і ефективним механізмом покращення системи менеджменту в умовах розвитку регіону.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. свідчить, що дослідження управлінського процесу у освітніх системах на різних рівнях з одної сторони стає актуальною проблемою сучасного освітнього менеджменту, з іншої – засвідчує, що нині в Україні має місце формування освітнього менеджменту як системи. Серед науковців, що займаються проблемами освітнього менеджменту виділяємо Л.І. Даниленко, Н.Л.Коломінського, В.В.Крижко, М.М. Поташника, В.П. Симонова, Л.М. Карамушку тощо.

Невирішені складові загальної проблеми. Невирішеними залишаються проблеми подальшого розвитку регіональної специфіки менеджменту освіти в умовах розвитку освітньої системи.

Цілі статті. Основною метою статті є вивчення системної будови РОМ. Нині проблеми дослідження формування РОМ як системи все ще розрізнені та методично не об'єднані. Недостатня повнота і системність досліджень напрямків перетворюючої дії освіти на соціум регіону, змісту суспільних перетворень, зміни ступеня впливу освіти на різні суспільні сфери як результату її регіоналізації, актуалізують необхідність вивчення питань стосовно формування РОМ як системи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Існує низка чинників, що викликають необхідність наукового вивчення РОМ в умовах його регіоналізації.

По-перше, потреба в розробці теоретичних основ РОМ виникла у зв'язку із переходом від планової економіки до ринку та стратегічним курсом держави на посилення ролі регіонів у регулюванні суспільного життя. Це зумовило переоцінку традиційних факторів регіонального розвитку, переосмислення функцій освіти, набуття нею першочергового значення як рушійної сили позитивних суспільних змін в регіоні.

По-друге, потреба стимулювання інноваційних процесів в управлінні РОС викликає необхідність наукового обґрунтування виваженої та гнучкої регіональної освітньої політики.

По-третє, актуальність проблем РОМ зростає у зв'язку з переходом від національних до інтегрованих систем освіти і створення єдиного освітнього простору (ЄОП). Його формування передбачає інтеграцію освітніх систем на підставі єдиних критеріїв та міжнародних вимог з обов'язковим урахуванням впливу національних та регіональних особливостей на зміст функцій освіти та рівень їх виконання.

Теоретичне усвідомлення освітнього менеджменту зумовлює використання складних методологічних підходів до його вивчення, серед яких особливе місце посідають регіональні методи і прийоми. Вони мають враховувати цілісність бачення перспектив розвитку освіти регіону, базуватися на постійному аналізі ситуації та коригуванні планів з урахуванням запитів і регіональних потреб населення та громадських інституцій. Характерною рисою новітніх досліджень РОМ є їх міждисциплінарний характер - орієнтація на врахування економічних і позаекономічних інтересів, на аналіз соціальних взаємозв'язків (речовинних, інформаційних, енергетичних), на вивчення середовища, у якому живе і працює людина, бо "...всебічне вивчення людини означає об'єднання підходів і висновків різних наук. РОМ сьогодні відновлює на якісно вищому витку свого розвитку кращі традиції політекономії як своєрідної науки наук, яка ставить людину у центрі наукового дискурсу і всебічно аналізує її діяльність у суспільстві, використовуючи ідеї та висновки всіх наук, починаючи від філософії і закінчуючи прикладними теоріями" [1,с.46].

Серед загальнонаукових методологічних підходів до дослідження РОМ заслуговують уваги:

- структурний підхід, який акцентує увагу на виявленні структурної будови системи РОМ, тобто його внутрішньої будови, сукупності зв'язків між його елементами. Він використовує структурно-функціональний аналіз, визначає субординованість елементів системи (принцип ієрархічності), характеризує різноманітні поєднання і перегрупування основних елементів системи, базується на методах математичної логіки і моделювання [1, с.78–79];

- еволюційний підхід, заснований на ідеях нелінійності та самоорганізації РОС (синергетиці);

- діалектичний підхід акцентує увагу на процесах розвитку, показуючи їх закономірний характер;

- компетентнісний підхід, спрямований на визначення цілей та змісту освіти, організації освітнього процесу і оцінки освітніх результатів.

- інституційний підхід, спрямований на вивчення інститутів, визнання об'єктивного характеру взаємодії економічних і позаекономічних факторів, зокрема, соціальних.

Головним базисом методологічних засад дослідження формування РОМ є комплексний підхід до його розуміння.

Системний підхід до формування РОМ передбачає наступне:

- будь - яке явище розглядається як деяка система, яка або керується ззовні, або самокерована, або керована за змішаним типом;

- будь - яка система визначається як елемент більш загальної системи (ціль системи). Вона може зазнавати зовнішнього впливу у формі контролю, стимулювання, організації, корекції, цілепокладання;

- будь - яка система розвивається від стадії зародження, через стадії становлення до зрілості.

Система РОМ розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів, що мають "вхід" (мету), зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок - "вихід". "Вхід" системи характеризується параметрами проблеми (ефективне управління РОС), яку необхідно вирішити за даних умов. На "виході" системи постає управлінське рішення (надання освітньої послуги). Ми погоджуємося з думкою Н. Колісниченко, яка вважає, що "системний підхід до управління освітою - це пізнавальний метод (інструмент пізнання) і засіб перетворення (зміни) в цій галузі" [2, с. 11].

РОМ є відкритою системою, а тому усі явища й процеси, що відбуваються у визначеному освітньому середовищі швидко позначаються на його розвитку. Вони є елементами того чи іншого регіонального освітнього процесу — "будь-якого виду руху, модифікації, трансформації, чергування чи "еволюції", іншими словами, будь-якої зміни даного об'єкта, який вивчається протягом певного часу, будь то зміна його місця в просторі чи модифікація його кількісних та якісних характеристик" [3, с. 53] під дією геопросторових факторів.

Підсистемами РОМ можна вважати:

- підсистему *ризик менеджменту* (досліджує взаємодію регіональної освітньої системи (або її підсистем) з загрозами і небезпеками, породженими процесом модернізації як таким). У зв'язку з тим, що виключити модернізаційні ризики в процесі управлінської освітньої діяльності в принципі неможливо, необхідно говорити про механізми управління ними. Він дозволяє прогнозувати появу ризикових подій у функціонуванні РОС і вживати заходів стосовно нейтралізації негативних наслідків настання таких подій [4, с. 48]. При цьому управління ризиками розглядають на двох рівнях - як взаємодія керованої підсистеми (освітня система локального, регіонального,

державного рівнів) і керуючої підсистеми (керівники, які за допомогою управлінських процедур здійснюють функціонування керованої підсистеми).

- підсистему *кадрового менеджменту* (досліджує питання управління людьми, мотивації, організації та контролю їхньої освітньої діяльності);
- підсистему *інтелектуального менеджменту* (полягає в управлінні інтелектуалізованими освітніми знаннями);
- підсистему *технологічного менеджменту* (відповідає за розробку та реалізацію освітніх технологій);
- підсистему *маркетингу* (зорієнтована на вивчення середовища суб'єкта освітньої діяльності з умовами регіонального ринку освітніх послуг через реалізацію властивих йому конкурентних переваг);
- підсистему *інноваційного менеджменту* (передбачає розробку планів і програм інноваційної освітньої діяльності, здійснення узгодженої інноваційної освітньої політики між суб'єктами РОМ);
- підсистему *фінансового менеджменту* (полягає в управлінні фінансовими потоками і ресурсами суб'єктів освітньої діяльності) [5, с. 12–15];
- підсистему *інформаційного менеджменту* (полягає у забезпеченні управління інформаційними потоками). Вона забезпечує РОМ в умовах ринку всіма видами інформації (науково-дослідної, технологічної, матеріально-технічної, кадрової, фінансової та ін.) на основі їх комплексного використання;
- підсистему *інвестиційного менеджменту* (полягає в управлінні всіма аспектами інвестиційної діяльності суб'єктів РОМ). Її основна мета — забезпечити найефективнішу реалізацію інвестиційної стратегії;
- підсистему *екологічного менеджменту* (орієнтована на формування й розвиток екологічного виробництва (надання освітньої послуги з боку навчальних закладів РОС) й екологічної культури життєдіяльності людини).

Зв'язки між елементами та підсистемами формують інформаційні та фінансові потоки, нормативно-методичний документообіг тощо, які відображають процеси, що протікають в регіональних освітніх системах і відповідно, потребують менеджменту.

РОМ має компонентну структуру. Його компонентами виступають цільова, змістовна, організаційна, технологічна, оціночно-результативна. Суть цільової компоненти полягає в постановці мети й завдань здійснення РОМ, що дає уявлення про загальну векторну спрямованість розвитку освіти в регіоні, тобто орієнтує на її ефективне функціонування й розвиток. Змістовна компонента вказує на специфіку РОМ, виокремлює його об'єкти, освітні процеси або явища, особливості здійснення його в регіоні, визначає проблеми, в яких віддзеркалюються освітні потреби населення регіону, передбачає оцінку можливих інвестицій і отримання даних про ефективність їх вкладення. Структурно-організаційна компонента пов'язана з методами здійснення РОМ відповідно до структурної будови РОС. В арсеналі методів дослідження РОМу використовуються: індивідуальна експертна оцінка, рейтинг, метод самооцінки, метод попарних порівнянь тощо. Кожний метод має власну сферу застосування, свої переваги та обмеження. Процесуально-технологічна компонента пов'язана з інструментарієм та характером забезпечення норм та освітніх стандартів РОС. Вона передбачає поетапну послідовність досягнення мети, технологію навчання на кожному етапі і кінцевих результатів, засоби встановлення зворотного зв'язку. Оціночно-результативна компонента пов'язана з використанням критеріального оцінювання (перш за все ефективності) РОМ. Наявність критеріального апарату дозволить не лише оцінити можливість досягнення запланованих цілей та результатів, а й прогнозувати подальший розвиток освітньої системи регіону. Критерії розкриваються через систему показників.

До компонентів “зовнішнього середовища” системи РОМу належать: інфраструктура регіону; соціально - демографічний стан; фінансовий стан; конкретні зв'язки закладу (установи) освіти з іншими об'єктами; культурологічний чинник.

Дослідженням встановлено, що розвиток регіональної економіки обумовлює становлення нових галузей економічної наукової думки. Це стосується й регіонального освітнього менеджменту, теорія якого формувалася на перетині багатьох методологічних напрямів теоретичного мислення. Поєднання, синтез понятійних, теоретико-методологічних, прикладних положень таких наук як соціальна філософія, економіка, демографія, соціологія, право, екістика, соціальна географія та регіональна економіка забезпечив формування власних основ РОМ. Він функціонує відповідно з законами розвитку ринкової системи господарювання, його механізми повинні забезпечувати гнучке регулювання освітніх процесів в регіоні, а, отже, мати власну методологічну базу. Сучасний інноваційний РОМ потребує високого професіоналізму та різнобічних знань дотичних до нього соціально-адекватного менеджменту, педагогічної та дидактичної інноватики, інвестиційного менеджменту, методичного менеджменту тощо. Він повинен «працювати» як над забезпеченням функціональної наукової, загальнокультурної та практичної підготовки фахівців, які будуть задіяні в усіх галузях економіки та культури, так і брати активну участь у вирішенні невідкладних економічних, науково-технічних та соціальних проблем регіону.

Висновки. Таким чином, сучасні дослідження РОМ у сфері регіональної економіки пов'язані з необхідністю розв'язання кола теоретичних проблем стосовно управління регіональними освітніми системами, що в свою чергу потребує удосконалення і збагачення понятійно-термінологічного апарату РОМ, розробки нових підходів до його вивчення і практичного застосування з метою максимального задоволення потреб населення в наданні освітніх послуг. Застосування методології системного підходу до вироблення ефективних рішень по управлінню РОС не тільки пом'якшить й оздоровить ситуацію працевзабезпечення в регіоні, але й дасть змогу враховувати інтереси різних інституційних суб'єктів освітнього менеджменту: державних органів влади, органів регіонального (обласного) територіального управління, органів місцевого самоврядування, представницьких органів роботодавців, бізнес-структур, громадськості у формуванні стратегії освітньої політики. Критерієм ефективності менеджменту РОС має стати ступінь узгодження попиту та пропозиції на регіональному ринку праці. В цих аспектах вбачається його особливе місце у структурі регіонального менеджменту й регіональної економіки.

Перспективи подальших розробок. Враховуючи сучасні освітні тенденції в Україні й загальну геосоціальну ситуацію, стан опрацювання проблем формування системи РОМ в теорії та на практиці, вважаємо актуальним і доцільним дослідження його організації в існуючому регіональному освітньому просторі країни.

Список використаних джерел:

1. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження./ С.В. Мочерний. - Л.: Світ, 2001. - 416с.
2. Колісниченко Н.М. Взаємозв'язок державного регулювання та механізмів самоорганізації в управлінні вищою освітою : дис.канд. наук з держ. упр. : 25.00.02/ Н.М. Колісниченко. - К., 2003. - 201 с.
3. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика в Україні: сучасні форми та методи реалізації (Зб. наук. пр.). Вип. № 2(52)/ НАНУ. ІРД. Редкол.: М.І.Долішній і ін. — Львів, 2005. — 629 с.
4. Уткин Э. А. Риск-менеджмент /Э. А. Уткин - М.: Ассоциация авторов и издателей "Тандем", Изд-во ЭКМОС, 1998. - 382 с.
5. Бебик В.М. Менеджмент освіти глобального суспільства / В.М.Бебик Глобалізація і Болонський процес: проблеми і технології: Кол. моногр. — К.: МАУП, 2005.-658с.
6. Даниленко Л.І. Менеджмент інновацій в освіті / Л.І. Даниленко. - К.: Шк. світ, 2007. - 120 с.
7. Коломінський Н.Л. Науково-психологічні засади менеджменту в освіті / Н.Л.Коломінський. // Освіта і управління. — 1997. — № 5. -135 с.
8. Крижко В. В. Менеджмент в освіті./ В.В. Крижко, Є.М. Павлютенков – Д.: ІЗМН „Твін-Сервіс”, 1998. – 192 с.
9. Симонов В. П. Педагогический менеджмент. 50 НОУ-ХАУ в области управления образовательным процессом: / В. П. Симонов. 2-е изд., испр. и доп. - М. : Рос. пед. агентство, 1999. - 264с.

Рецензент д.е.н., професор Ковальська Л.Л.